

บทที่ 1

บทนำ

โครงการวิจัยเรื่อง การจัดการมลพิษทางน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดประสงค์หลัก เพื่อศึกษามลพิษทางน้ำ ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง และเพื่อให้ได้แนวทางการจัดการมลพิษทางน้ำจากชุมชนน้ำร้อนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนรวมทั้งสามารถดำเนินการได้เอง ซึ่งในส่วนของบทที่ 1 จะได้กล่าวถึง ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดการวิจัย ขอบเขตของวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับ และนิยามศัพท์เฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ที่มาและความสำคัญ

จากข้อมูลการใช้ทรัพยากรในลุ่มน้ำแม่สะเรียง พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่สะเรียงมีกิจกรรมต่างๆ มากมาย ทั้งการเกษตรกรรม การท่องเที่ยว หรือ การประกอบธุรกิจต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการดำเนินกิจกรรมในตอนบนของพื้นที่แม่น้ำแม่สะเรียง ซึ่งประกอบกับการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพธุรกิจเป็นจำนวนมาก ทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการลुक้าป่าไม้ต้นกำเนิดของแม่น้ำทำให้ปริมาณน้ำน้อยลง แต่ในทางตรงกันข้ามการประกอบธุรกิจด้านต่างๆ เช่น รีสอร์ท ร้านอาหาร เริ่มเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จึงทำให้ไม่มีการอนุรักษ์ต้นน้ำไว้ และการดูแลรักษาในด้านของคุณภาพน้ำก็อาจเป็นไปได้ยากเนื่องจากมีจำนวนของร้านอาหาร หรือกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำเพิ่มมากขึ้น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่สะเรียง จึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องของคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำต่างในพื้นที่ลุ่มน้ำเพิ่มมากขึ้น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่สะเรียงจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องของคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำต่างในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียงที่มีคุณภาพแย่งจากกิจกรรมดังกล่าว คือ มีการปนเปื้อนของตะกอนสารอินทรีย์ สารเคมี และเชื้อโรคต่างๆ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการระบายน้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัดทั้งจากบ้านเรือนประชาชน ร้านอาหาร และสถานประกอบการต่างๆ รวมทั้งพื้นที่ทางการเกษตรก็เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษทางน้ำเช่นเดียวกัน ซึ่งมลพิษทางน้ำจากแหล่งดังกล่าวยังขาดการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากไม่มีกฎหมายควบคุมไว้ หรือ บางส่วนอาจมีการจัดการได้แล้วแต่ก็ไม่เพียงพอต่อปริมาณมลพิษที่เกิดขึ้น จากสภาพปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธี ก็จะทำให้เกิดปัญหาโดยตรงต่อชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง ทั้งในด้านของคุณภาพชีวิตสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

ดังนั้น แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำจากแหล่งกำเนิดในชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง การให้ชุมชนสามารถจัดการมลพิษทางน้ำของตนเองได้ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และการให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมดำเนินการ ซึ่งโครงการจัดการมลพิษจากแหล่งกำเนิดจากชุมชนในลุ่มน้ำแม่สะเรียง โดยเป็นโครงการที่เน้นการใช้ระบบการจัดการมลพิษทางน้ำของตนเองได้ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และการให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมดำเนินการ ซึ่งโครงการจัดการมลพิษจากแหล่งกำเนิดจากชุมชนในลุ่มน้ำแม่สะเรียง โดยเป็นโครงการที่เน้นการใช้ระบบการจัดการมลพิษทางน้ำ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการลดปริมาณความสกปรกของน้ำเสียจากแหล่งกำเนิดจากชุมชนในลุ่มน้ำแม่สะเรียง โดยเป็นโครงการที่เน้นการใช้ระบบการจัดการมลพิษทางน้ำ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการลดปริมาณความสกปรกของน้ำเสียจากแหล่งกำเนิดที่ระบายลงสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียงต่อไป งานวิจัยนี้จึงมีความต้องการที่จะนำแนวทางการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการร่วมกันทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมลพิษทางน้ำที่เป็นสากล และองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาบูรณาการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งอีกแนวทางหนึ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป คือ การสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจว่าการจัดการมลพิษทางน้ำเป็นภารกิจที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาร่วมดำเนินการ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลสภาพปัญหามลพิษทางน้ำ และความต้องการความช่วยเหลือด้านการจัดการมลพิษทางน้ำของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง รวมทั้งร่วมกันแก้ปัญหากับชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจนสามารถที่จะเฝ้าระวัง และสามารถจัดการมลพิษทางน้ำที่เกิดจากชุมชนของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

วัตถุประสงค์

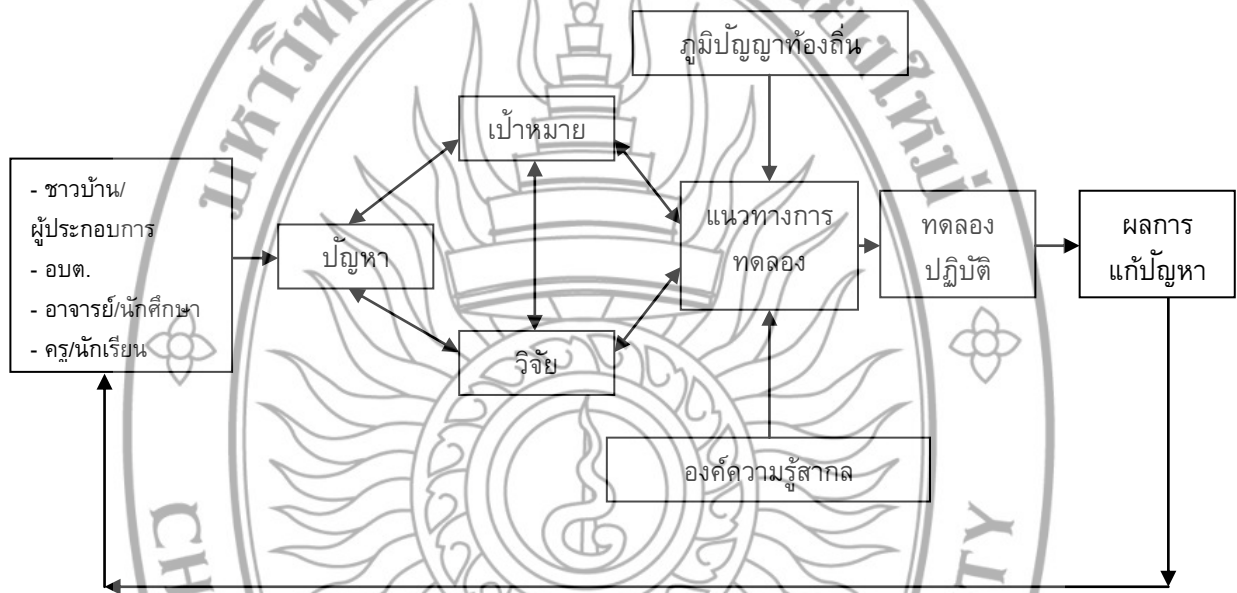
1. เพื่อศึกษามลพิษทางน้ำ ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการมลพิษทางน้ำ จากชุมชนนาร่องในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียงที่เหมาะสมกับพื้นที่โดยชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่เน้นทั้งในเชิงคุณภาพที่เกี่ยวกับข้อมูลและสภาพการณ์ของมลพิษทางน้ำในลุ่มน้ำแม่สะเรียงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พร้อมทั้งข้อมูลของหมู่บ้าน ที่ร่วมกันได้รับผลกระทบจากมลพิษทางน้ำ โดยการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็นในการเสวนา สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และในเชิงปริมาณเกี่ยวกับประสิทธิภาพกิจกรรมที่นำมาใช้ในการจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง

กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยจะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำร่วมกัน ซึ่งถ้าไม่ทำแล้วเกิดปัญหาซ้ำซากยากต่อการแก้ไข การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการหาเจ้าภาพ และภาคีมาร่วมรับผิดชอบปัญหา และการป้องกันปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหามลพิษทางน้ำที่เกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะต้องมีการพัฒนาเป็นกลุ่มติดตาม และเฝ้าระวังมลพิษทางน้ำของชุมชนรวมทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป ได้จูงนำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในครั้งนี้ เพื่อให้นักวิจัยมีเป้าหมายและกรอบของการทำวิจัยที่ชัดเจน คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ซึ่งจะประกอบด้วย ขอบเขตทางด้านเนื้อหา ขอบเขตทางด้านประชากร ขอบเขตทางด้านเวลา และขอบเขตทางพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาในรายงาน ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ การสำรวจมลพิษทางน้ำ การสร้างความตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรน้ำ ความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการมลพิษทางน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

2. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรในพื้นที่ที่ทำการศึกษาทั้งหมด ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. ขอบเขตด้านเวลาของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยทั้งสิ้นเป็นระยะเวลา 1 ปี
4. ขอบเขตทางด้านพื้นที่ พื้นที่ทำการศึกษาคือ พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เกิดเป็นองค์ความรู้ในการวิจัยและพัฒนาการแก้ปัญหาหมลพิษทางน้ำต่อไปในอนาคตได้ เนื่องจากเป็นการศึกษาทั้งข้อมูลพื้นฐานและการนำมาประยุกต์ใช้
2. การบริการความรู้แก่ประชาชน เมื่อได้แนวทางที่เหมาะสม และเกิดการเรียนรู้ เกิดจิตสำนึกถึงปัญหาในชุมชนของตนเอง และอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการ หมายถึง รูปแบบหรือกระบวนการในการแก้ปัญหาหมลพิษทางน้ำที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกและดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาตามแนวทางที่เลือกไว้ ร่วมกันติดตามและประเมินผลของการดำเนินกิจกรรม และร่วมกันรับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ดำเนินการแก้ปัญหา

มลพิษทางน้ำ หมายถึง สิ่งปนเปื้อนที่มีอยู่ในแม่น้ำแม่สะเรียงที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะเรียง และทำให้น้ำในแม่น้ำแม่สะเรียงมีคุณภาพต่ำลง รวมทั้งเป็นปัญหาต่อประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากน้ำแม่สะเรียง